

Stanovništvo opštine Rekovac u bogatom voćarskom i vinogradarskom šumadijskom kraju po imenu Levač već deset meseci drži straže kojima uspešno sprečava formiranje jedne od više stotina rudarskih istražnih bušotina u Srbiji.

“Lokacija na koju smo se fokusirali još uvek je pod budnim okom meštana. Poljoprivredne mašine koje su se, eto, pokvarile baš na toj lokaciji su i dalje tu”, kaže za Biltén **Marica Živanović** Poljo iz neformalnog udruženja građana “nEKO brine za Levač”.

Pojašnjavajući aktuelnu situaciju, ona dodaje: “Željno iščekujemo da se završi procedura izmena i dopuna Prostornog plana kojima bi se decidirano navelo da se u opštini zabranjuju aktivnosti vezane za [litijum](#) i bor, uključujući i istražne radnje i, ne daj bože, eksploraciju”.

Priča iz Levča kod Jagodine, u Šumadiji, govori o uspešnim metodima organizovanja, ali i o neujednačenosti snaga promotera i protivnika ekstenzivnog rudarenja u Srbiji, koje je tamna strana zelene tranzicije u neokolonijalnim postavkama svetskog kapitalističkog sistema. Bušotina zbog koje su Levčani stavili život na pauzu nalazi se na jednom od preko stotine polja za istraživanje metaličnih mineralnih sirovina, uglavnom zlata, bakra, olova, cinka, bora i litijuma, kojima je mapa Srbije prošarana. Za rudarenje metala se u Srbiji plaća niska rudna renta, a na propisima za zaštitu životne sredine ne insistira previše.

Imperija uzvraća udarac

Da je Rekovac uopšte zanimljiv za rudarska istraživanja meštani su saznali 2020. iz naslova teksta objavljenog u portalu Sputnik, “Grad u Srbiji koji leži na ogromnom bogatstvu”. U njihovoј opštini je tokom vanrednog stanja iste godine, dok je lokalno stanovništvo bilo potpuno neobavešteno o “invaziji” interesovanja za litijum i bor u Srbiji, jedna australijanska kompanija u tišini izvela dve istražne bušotine.

Pokušaj izgradnje treće bušotine je zatekao stanovništvo opreznijim i organizovanim u „nEKO brine za Levač“, udruženje koje je jedna od šest članica veće aktivističke mreže Savez Ekoloških Organizacija Srbije - Znamo da ne damo - SEOS. Formiranje istražne bušotine u selu Dragovu je sprečeno u oktobru 2021., u jeku opštenarodnog bunda protiv velikog projekta rudnika litijuma kompanije Rio Tinto u Jadru, kod Loznice, i nakon srazmerno velikog lokalnog protesta koji je organizovao “nEKO brine za Levač”. Tadašnje demonstracije i blokade autoputa, graničnih prelaza i saobraćajnica širom zemlje su i vrh republičkih vlasti naterali u defanzivu.

Zatišje je, očekivano, trajalo dok na proleće 2022. nisu završeni opšti izbori. Imperija nakon toga uzvraća udarac. Vlasti iznova “guslaju” hvalospeve rudarenju litijuma i bora kao prilici za ekonomski preporod. Ko drukčije kaže kočničar je progresa, pa i izdajnik. Učesnici anti-

Rio Tinto protesta bivaju zasuti stotinama prekršajnih prijava, privatna obezbeđenja i policija ispoljavaju nasilje prema aktivistima za zaštitu životne sredine u Novom Sadu i Majdanpeku. Vlasti krajem godine pokušavaju i da proguraju Nacrt Zakona o unutrašnjim poslovima kojim se aktivizam u praksi kriminalizuje i legalizuje primena sile prema građanima koji mirno protestuju.

To je skica društvene atmosfere u kojoj Levčani na jesen 2022. saznaju da se kompaniji Balkan Mining and Minerals žuri da pre isteka dozvola za istraživanje oformi još jednu buštinu. Uprkos temeljnog gaženju civilnog društva, prekršajnim prijavama koje su dobijali zbog protesta, i pretnjama odstetnim zahtevima od po 140.000 evra zbog sabotiranja izgradnje treće bušotine – Levčani vrlo doslovno pale logorske vatre i zaposedaju pristup parceli na kojoj je planirana četvrta.

Na putu investorovih namera i građevinskih mašina sasvim slučajno se kvare i dve poljoprivredne. Jedan traktor i jedan stari dreš će provesti još tri godišnja doba na istom mestu, a meštani nastaviti da se na barikadama okupljaju sa otvorenom namerom da ne dozvole nijedan korak bliže tome da ovaj kraj iz idiličnog pejzaža iz pesme bude transformisan u jalovište zatrovanih izvora. U tom trenutku je, naime, odavno poznato da su slične bušotine drugde izazivale povećanje koncentracije otrovnih materija u podzemnim vodama i bunarima.

Povratak džedaja

Aktivisti tvrde da kompanija Balkan Mining and Minerals nema sve potrebne dozvole i da je već prekršila nekoliko propisa u pripremi parcele: da je na njoj izvršena protivzakonita "čista seča", da zemljište na kom se vrše radovi nije prevedeno iz poljoprivrednog u građevinsko i da radovi nisu prijavljeni opštini. Investor nastoji na suprotnom. Građani Rekovca su se od 2020. obraćali poljoprivrednoj i šumarskoj inspekciji, lokalnoj samoupravi i višim instancama, pokrenuli lokalnu peticiju koju je potpisalo oko 2.000 ljudi (u opštini od 10.000) i prikupljali potpise za narodnu inicijativu za zabranu istraživanja, eksploracije i prerade litijuma i bora na teritoriji cele Srbije (koju je Vlada nakon izbora skrajnula u fijoku gde joj se gubi trag).

Investitor je, formalno, privremeno odustao od radova na spornoj parcelei krajem 2022. U objašnjenju koje je kompanija tada dala akcionarima se ne pominju straže, već se poziva na negativnu atmosferu u kontekstu delovanja aktivista na planini Starica, o kojima je Bilten ranije pisao. Najvećim institucionalnim uspehom aktivisti zato smatraju to što je lokalna skupština krajem 2021. (tokom velikih protesta) pristala da izradi izmene i dopune i prostornog plana (PP) opštine kojim bi se zabranile aktivnosti vezane za rudarenje litijuma i bora. "U samom obrazloženju koje će ići nedvosmisleno se kaže da Opština Rekovac nije za

eksploataciju litijuma, odnosno da nije ni za šta što će ugroziti našu opština, odnosno ugroziti život naših ljudi”, izjavio je tim povodom predsednik opštine u novembru 2021.

“Ma, neće to kod nas!”

U lokalnoj samoupravi nema političkih opcija koje su protiv rudarenja. “Bukvalno je jedna jedina odbornica u lokalnoj skupštini govorila o ovome i pokušala da ukaže na problem. Svaka čast toj ženi na hrabrosti i na upornosti”, komentariše Živanović-Poljo. Ova se odbornica kasnije pridružila neformalnom udruženju. Na to da u izmene PP unesu zabranu rudarenja opštinari su se krajem 2021. delom odlučili u strahu od pada rejtinga koji je postajao sve izvesniji što je stanovništvo bilo obaveštenije o rizicima. Živanović Poljo objašnjava da su se aktivisti, naročito na početku, suočavali sa velikim preprekama u dolaženju do tačnih podataka i njihovoj diseminaciji.

Sledeći izazov je bilo uveriti građane da je scenario za koji se zalažu vlasti uopšte moguć i da ne predstavlja uobičajenu predizbornu priču o “zlatnom dobu” sa letećim kolima i sličnim bajkovitim putevima u svetu budućnost. “Najteži deo jeste da ljudi poveruju u ono što govorite, da shvate da ste neko ko je dobromameran i ko ne želi ništa drugo nego da zaštitи svoj zavičaj. Najviše smo se susretali sa nevericom: ‘Ma, neće to kod nas’, odmahivali bi ljudi rukom”, ne znajući da je polovina, odnosno 174 od 365 kvadratnih kilometara opštine istražna površina, kaže Živanović Poljo.

Uspešnost aktivističke kampanje informisanja pokazala se pre nekoliko meseci, kada je na tribinu o problematici eksploatacije litijuma i bora došlo fantastičnih 450 ljudi. Ona je privukla pažnju građana iz okolnih opština, iz Trstenika, Knića, Gruže, Kragujevca, Jagodine zabrinutih za svoje lokacije. “Gruža je ugrožena istraživanjima zlata i bakra, Jagodina litijumom isto kao i mi, mislim da se ka Trsteniku širi priča sa borom, a oni su imali i nikl; planina Juhor se spominje kao potencijalni vetropark gde se planira seča 40 hektara šume, kamenolomi niču na svakom čošku...”, dodaje. Gotovo da nema mesta koje nije ugroženo. Aktivisti tvrde da su na neprijavljene istražne bušotine nailazili i van pomenutih sto i kusur istražnih polja.

“U ovoj državi ništa nije garancija”

Pored organizovanosti lokalnog stanovništva i političkog momentuma koji je postojao krajem 2021., za to da lokalna samouprava pristane da menja PP je ključna bila podrška koju su aktivistima iskazali lokalni poljoprivrednici, smatra naša sagovornica. Ona ocenjuje da je opština zapuštena i zanemarena, ali da su poljoprivrednici u njoj i dalje dovoljno značajan faktor čiji otpor je zabrinuo lokalne vlasti.

Nije izvesno ni da li će opština održati obećanje ni koliko se time trajno štiti Levač. Izmene i dopune prostornog plana je inicijalno trebalo da budu sprovedene po ubrzanim postupku.

Uместо тога, њихова израда је prolongirana. Lokalna skupština је jesenас, након формирања straža, под притиском потврдила нameru да менја план, а пристала и да од resornog ministarstva tražи да се povuku сва истраžна права на општини. Dok od одговора ministarstva (који не мора бити потврдан) зависи шта ће бити са постојећим прavima, измене PP bi onemogućile izдавanje novih istražnih dozvola.

“У овој дрžави ништа nije гаранција. И да се усвоји просторни план нама то nije гаранција да дрžава, односно надлеžно Министарство неће и даље гурати овакве пројекте, али све што је институционално било до локалне zajednice ми smo заиста урадили”, констатује Živanović Poljo.

Ako se usvoji postojeći Nacrt Prostornog plana Republike Srbije, svi napori aktivista pašće u vodu

Živanović Poljo је архитекта која се са suprugom вратила у zavičaj да се бави poljoprivredom. Dok су на почетку уživalи у тој odluci, opasnost развоја rudarstva ih je, како kaže, šokirala: “У једном trenutku shvatiš да ti više nemaš никакве могућности да се склониш, да се заштitiш, да живиш у вези са природом и да уžиваš у онome што је предност ovог региона. То нас је стварно поразило. Zapitali smo сe да ли човек уопште може више igde da ode da ga ne skoli tako ozbiljna opasnost. Nismo ni сvesni koliko је застраšujuće i jezivo то што може да се desi. Ako se ne budemo borili не само да нећemo moći да живимо u Rekovcu, nego nećeš imati gde da живиш u Srbiji”.

Straže u Levču за медије су готово nevidljive. Istina, proteklih meseci bar po dva istinski šokantna догађаја дневно у потпуности ih zaklanjaju. I pored тога, јасна је namera medija sa nacionalnom frekvencijom да ignorišу сваки облик otpora politikama владајуће elite, а не treba zanemariti ni готово потпуну комерцијализацију medija која је “dekreтом” izvršena pre desetak godina, која је највише pogodila локалне medije i njihovу publikу.

“Čitava aktuelna situacija u земљи je вероватно ове naše проблеме, i то не само one који су vezani за našu lokaciju, nego i za Jadар i druge, gurnula u drugi plan, što je sada takođe problem jer prolazi vreme, a za то vreme aktivnosti korporacija i procedure које one sprovode prolaze ispod радара”, kaže naša sagovornica.

Aktivisti из Levča zato budno прате sve procedure о којима уопште mogu да se obaveste i sve javne politike које se tiču rudarenja. **Najbolji primer за то је Nacrt Prostornog plana Republike Srbije predstavljen javnosti sredином 2021., koji predviđa ekspanziju rudarenja širom zemlje.** “nEKO brine за Levač” је била једна од mnogih организација civilног društва која је nacrt ovog stratešког dokumenta ocenila као скандалозан и на njega podnela primedbe. Sporni predlog nije usvojen, ali ni odbačen, već, како kaže Živanović Poljo, “Stoji negде u fijoci i čeka повољни trenutak”.

“To je krucijalni prostорни akt. Ako se usvoji takav kakav je predложен, svi naši naporи padaju

u vodu jer prostorni planovi nižeg reda moraju da budu usaglašeni s planovima višeg reda”, kaže i zaključuje: “Borba tek predstoji”.

Izvor: Bilten